

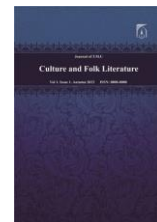
T. M. U.

Culture and Folk Literature

E-ISSN: 2423-7000

Vol. 8, No. 35

November, December & January 2020-2021

Folk Songs of Kerman Province: Types and Themes

Helam Mahmoodi Amjazi ¹, Abolghasem Radfar*², Hamid Tabasi³

1. PhD Candidate of Persian Language and Literature, Islamic Azad University of Jiroft, Jiroft, Iran.
2. Assistant Professor of Persian Language and Literature, Research Center of Studies on Humanities and Social Sciences.
3. Assistant Professor Persian Language and Literature, Islamic Azad University, Jiroft Branch, Iran.

Received: 10/07/2020

Accepted: 27/09/2020

* Corresponding Author's E-mail:
a.radfar@iauji.ac.ir

Abstract

Folk poems are one of the most pleasing types of oral literature among the Iranian ethnic groups, which represent the spirits, thoughts, and ideas of the masses, and arise from their natural and daily needs. Songs and poems are forms of popular literature and are diverse in the cultural geography of this land. Folk poems in Kerman province are titled differently and are mostly composed in the form of couplets having a particular prosody. The common couplets of this region in different ceremonies have titles such as Sharma, Ajaghboos, Birghi, Kheloon, Mordekhan, Abado, Sar-Asyabi, Aino, Biabani, Kurdish reading, Hujlashshoon, Gharibi Khani, Hanabandi, in the bathroom, etc. These poems fall into the realms of server, mourning, work, sleep and caressing poems, lullabies, game songs, entertainment, and prayer. This study employed the descriptive-analytical and library methods in order to introduce the folk and local songs of Kerman province, and analyze and classify the poems based on their themes so that the cultural prospects and local elements can be obtained.

Keywords: Kerman; folk poems; oral literature; theme; popular culture.

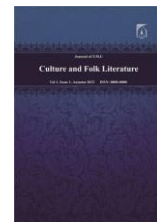
T. M. U.

Culture and Folk Literature

E-ISSN: 2423-7000

Vol. 8, No. 35

November, December & January 2020-2021

Research background

The first person who has done a study in the field of popular culture of people in Kerman is Lerimer. Ali Tavakoli (2015) has studied the literature and popular culture of Amjaz in another research. Moayed Mohseni (2007) in her book on popular culture of Sirjan has introduced the popular culture of people of that region, and since her work is based on the method of observation and participation, she has been precise and delicate.

Koohi Kermani (1966) is another pioneering work in collecting rural legends and songs of Kermanians. In 1931, he published a book of national songs, which attracted the attention of literary circles. Also, on the music and couplets of Kerman, case studies and only a few articles have been done so far, which are as follows: "Music of the regions of Kerman province" by Towhidi (2011), "Themes of local songs, a case study of Sirjan songs" by Moayed Mohseni (2013), "Analysis of rhyme and line structure in Kermani native poems of Shahrabak city" by Riahi and Radmanesh (2019). In the latter study, a real view of the folk songs of Kerman province is provided.

What distinguishes the present study from the others is that so far no research has been done in relation to Kerman folk poems. Therefore, this study aims to fill this gap.

Aims, questions, and assumptions

The aim of this research is to study and classify the popular and local poems of Kerman province, which are performed in different ways and sometimes with music. It is also aimed to examine any poem that refers to their indigenous elements and religious beliefs in order to be able to show the manifestations of Kerman culture.

Considering the variety of melody types, songs, and chants in this vast region, it can be said that Kerman is a treasure trove of oral culture the richness of which can be seen in less places, because it has never been invaded by foreign and non-Iranian tribes, and because of this, its songs, chants, and music are kept intact to a large extent.

This article seeks to answer the following questions:

1. What is the content of the popular and local poems in Kerman province?
2. How many categories are there for the popular poems and songs considering their content?

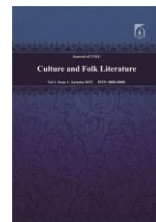
T. M. U.

Culture and Folk Literature

E-ISSN: 2423-7000

Vol. 8, No. 35

November, December & January 2020-2021

Results and Discussion

One form of folk literature is folk poetry, which are sung on various occasions during work, celebrations and rituals, mourning, play and fun, putting children to sleep, and entertainment. They are mostly in the form of local songs, accompanied by traditional music. They are the source of human manifestations and thoughts, and represent the history of culture, life, and expressive thoughts of people who express their feelings in a completely obvious and untouched way. In the meantime, popular and local songs and chants have a prominent role that have been passed down from a distant past, and have circulated around Iran, particularly in the geographical area of Kerman.

Popular art and literature in Kerman province reflect an important part of the rich and diverse culture, a culture that is rooted in the turbulent history of thought and customs of different tribes, ethnicities, and races (Persians, Arabs, Kurds, Lors, Turks and Baluchis) and the ancient natives of this region.

Considering the variety of melody types, songs, and chants along with the vastness of this region, it can be said that Kerman is a treasure trove of oral culture, the richness of which can be seen in few places. This has made the songs, chants, and music in this area remain pristine. Folk music and local songs in Kerman province have various names such as Shink Bilal, Holoo Halo Holoo, Seriao Gonal, Ey Dalak Sar Tarash, Ji Saro Ji Saro, Dokhtare Dekandar, and Hey Ya Lalal. The most important types of Kerman musical instruments are Nay, Anban reed, drum, and harp (Nazari, 2011, p. 146). The classification and arrangement of these poems, based on the theme and content of the songs or local hymns, are as follows: 1. Sur hymns, 2. mourning, 3. work, 4. romantic, 5. epic, 6. childish, 7. entertaining, and 8. religious.

Conclusion

Considering the variety of melody types, songs, and chants, it can be concluded that Kerman music and folk songs are unique in terms of quality and quantity, and have a special place in Iran. Further examination of the songs reveals that their composers were tasteful, but anonymous, and in only a few cases, titles such as "Hosseina, Mehdi and Baqir" appeared in some of

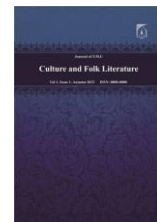
T. M. U.

Culture and Folk Literature

E-ISSN: 2423-7000

Vol. 8, No. 35

November, December & January 2020-2021

the songs. Also, the content of some songs shows that their composers were women.

Kerman folk songs and literature are still prevalent in many cities and among generations to come. Some songs are a combination of common songs in other parts of the country that have reached Kerman from elsewhere and after brief changes, have been combined with the dialect and living environment of the people in Kerman for many years. In some cases, it can be said that Kerman's special couplet is written in that line. The folk poems and songs in Kerman could be divided into seven groups based on the theme and content of the songs.

References

- Koohi Kermani, H. (1966). *Seven hundred songs from rural Iran* (in Farsi). Ibn Sina Library.
- Moayed Mohseni, M. (2007). *Sirjan folk culture* (in Farsi). Kerman Studies Center.
- Moayed Mohseni, M. (2013). Themes of local songs; A case study of Sirjan songs. *Culture of the Iranian people*, 32, 183-200.
- Nazari, G. (2011). *A study of climatic elements in the poetry of local poets in the south of Kerman*. MA Thesis of Hormozgan University, Hormozgan, Iran.
- Riahi, F., & Radmanesh, A. M. (2019). Analysis of rhyme and line structure in Kermani native poems of Shahrabak city. *Local Languages*, 1, 53-70.
- Towhidi, F. (2011). Music of Kerman province. *Culture of the Iranian People*, 27, 85-111.

عامه سروده‌های استان کرمان، انواع و درون‌مایه‌ها

حلما محمودی امجزی^۱، ابوالقاسم رادفر^۲، حمید طبسی^۳

(دریافت: ۱۳۹۹/۰۴/۲۰ پذیرش: ۱۳۹۹/۰۷/۰۶)

چکیده

عامه سروده‌ها یکی از دل‌نشین‌ترین گونه‌های ادبیات شفاهی در بین اقوام ایرانی‌اند که معرف روحیات، اندیشه‌ها و افکار توده مردم و برخاسته از نیازهای طبیعی و روزمره آن‌ها هستند. ترانه‌ها و اشعار از شکل‌های ادب عامه هستند و در حوزه جغرافیای فرهنگی این سرزمین گوناگونی دارند. عامه سروده‌ها در استان کرمان نیز با نام‌های متعددی پراکنده شده و بیشتر در قالب دوبیتی سروده شده‌اند و دارای اوزان عروضی هستند. دوبیتی‌های رایج این خطه در مراسم مختلف، نام‌هایی همچون شرمه، اجاق‌بوس، بیرقی، خیلون، موردخوانی، آبادو، سرآسیابی، آیینو، بیابانی، کردی‌خوانی، حجله‌گشون، غریبی‌خوانی، حنابندی، در حمومی و... دارند. این اشعار در حوزه‌های سرور، سوگ، کار، اشعار خواب و نوازش، لالایی‌ها، ترانه‌بازی‌ها، سرگرمی و نیایش قرار می‌گیرند. نگارندگان در این مقاله به شیوه توصیفی - تحلیلی و با روش کتابخانه‌ای، تلاش کرده‌اند تا علاوه بر معرفی سروده‌های عامه و محلی استان کرمان، اشعار را بر اساس مضمون، تحلیل و طبقه‌بندی کنند تا زوایای فرهنگی و عناصر بومی نیز قابل دریافت باشد.

واژه‌های کلیدی: کرمان، عامه سروده‌ها، ادبیات شفاهی، درون‌مایه، فرهنگ عامه.

۱. دانشجوی دکتری گروه زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد جیرفت، جیرفت، ایران.

۲. استاد گروه زبان و ادبیات فارسی، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات اجتماعی، تهران، ایران (نویسنده مسئول)

*a.radfar@iauji.ac.ir

۳. استادیار گروه زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد جیرفت، جیرفت، ایران.

۱. مقدمه

یکی از گونه‌های ادب عامه، اشعار عامه هستند که به مناسبت‌های مختلف در حین کار و فعالیت، جشن‌ها و آیین‌ها، سوگواری‌ها، هنگام بازی و تفریح یا برای خواباندن کودکان و سرگرم کردن آن‌ها و بیشتر به صورت ترانه‌های محلی، همراه با موسیقی سنتی خوانده می‌شوند و سرچشمه تجلیات و افکار بشری و بیانگر تاریخ فرهنگ و اندیشه‌های زنده و گویای مردمی هستند که احساسات خود را به صورت کاملاً بدیهی و دست‌نخورده مطرح می‌کنند.

در این میان، آواها و سرودهای عامه و محلی، نقش برجسته‌ای دارند که از گذشته‌های دور، سینه به سینه انتقال یافته و در اطراف و اکناف سرزمین ایران، از جمله در حوزه جغرافیایی کرمان به گردش درآمده‌اند.

هنر و ادبیات عامه در استان کرمان، بازتاب‌دهنده بخش مهمی از فرهنگ غنی و متنوع است؛ فرهنگی که در تاریخ پرتلاطم اندیشه و آداب و رسوم قبایل، اقوام و نژادهای مختلف (فارس، عرب، کرد، لر، ترک و بلوچ) و بومیان قدیم این ناحیه ریشه دارد.

با توجه به گوناگونی مقام‌ها، ترانه‌ها و نغمه‌ها به همراه وسعت زیاد این منطقه، می‌توان گفت: کرمان گنجینه‌ای است از فرهنگ شفاهی که غنای آن را در کم‌تر جایی می‌توان دید، زیرا هیچ زمان مورد تهاجم اقوام بیگانه و غیرایرانی قرار نگرفته و این موضوع سبب شده است، نغمه‌ها، آواها و موسیقی در این منطقه، بکر باقی بماند.

نگارندگان در این نوشتار، در پی آن‌اند تا اشعار عامه و محلی استان کرمان را — که به شیوه‌های مختلف و گاهی نیز با موسیقی اجرا می‌شود — بررسی و طبقه‌بندی کنند و هر سروده‌ای را که به عناصر بومی و عقاید مذهبی اشاره‌ای داشته، بررسی کرده‌اند تا بتوانند در ضمن مقاله، جلوه‌های فرهنگ کرمان را نمایان سازند.

برای انجام این تحقیق، ابتدا هشتاد شعر محلی و ۲۵۰ دوبیتی که در مراسم مختلف خوانده می‌شود، انتخاب شد. سپس با توجه به مضمون، مورد تحلیل و طبقه‌بندی قرار گرفت تا کار تحلیل، علمی باشد. روش تحقیق در این پژوهش، تحلیلی - توصیفی و در مباحث نظری، کتابخانه‌ای است. اشعاری که انتخاب شده در میان مردم استان

عامه سروده‌های استان کرمان، انواع و درون‌مایه‌ها... حلما محمودی امجری و همکاران

کرمان، رواج داشته است و بعضی از آن‌ها نیز هنوز رواج دارند. نگارندگان تلاش کرده‌اند برای گردآوری اشعار از دو روش میدانی و مکتوب استفاده کنند.

۲. پیشینه تحقیق

نخستین کسی که در زمینه فرهنگ عامه مردم کرمان تلاش‌هایی کرده، لریمر انگلیسی است. او اشعار و داستان‌های مردم کرمان و نواحی آن را در کتابی به نام *افسانه‌های ایرانی* در سال ۱۹۱۹ در لندن منتشر کرد. این کتاب در ایران با نام *فرهنگ مردم کرمان* به کوشش فریدون وهمن به فارسی ترجمه شد.

زهره علی توکلی (۱۳۹۴) در پژوهشی به بررسی ادبیات و فرهنگ عامه امجز پرداخته است. وی در این پژوهش، جنبه‌های فرهنگ عامه در منطقه امجز از مناطق سه‌گانه جبال بارز در شهرستان جیرفت کرمان را بررسی کرده است. نویسنده در بخشی از پژوهش خود به ترانه‌ها و دوبیتی‌های این منطقه اشاره کرده است.

مهری مؤید محسنی در کتاب *فرهنگ عامه سیرجان* به معرفی فرهنگ عامه مردم آن منطقه پرداخته است و از آن جایی که اثر وی مبتنی بر شیوه مشاهده و مشارکت است، دقت و ظرافت‌های زیادی دارد. نویسنده در بخشی از کتاب به معرفی شاعران آن خطه، قالب‌های شعری و مضامین اشعار و سروده‌های محلی پرداخته است.

حسین کوهی کرمانی یکی دیگر از پیشگامان گردآوری افسانه‌ها و ترانه‌های روستایی مردم کرمان است. وی در سال ۱۳۱۰ کتاب *ترانه‌های ملی* را منتشر کرد که مورد توجه محافل ادبی قرار گرفت.

همچنین بر روی موسیقی و دوبیتی‌های کرمان، تاکنون تحقیقات موردی و منحصر به چند مقاله انجام شده که بدین شرح است: «موسیقی نواحی استان کرمان» از فؤاد توحیدی (۱۳۹۰)، «مضامین ترانه‌های محلی، مطالعه موردی ترانه‌های سیرجان» از مهری مؤید محسنی (۱۳۹۲)، «تحلیل ساختار قافیه و ردیف در سروده‌های بومی کرمانی شهرستان شهربابک» از ریاحی و عظامحمد رادمنش (۱۳۹۸). در این مقاله، نمایی واقعی از عامه سروده‌های استان کرمان بیان می‌شود.

آنچه موجب تمایز تحقیق حاضر با پژوهش‌های یادشده می‌شود، این است که تاکنون هیچ پژوهشی در رابطه با عامه‌سروده‌های استان کرمان، صورت نگرفته است. بنابراین، تحقیق حاضر در این زمینه برای نخستین بار صورت می‌گیرد و نوآورانه است.

۴. انواع سروده‌های عامه و محلی استان کرمان

موسیقی بومی و آوازهای محلی در استان کرمان دارای نام‌های گوناگونی از قبیل شینک بلال، هلو هالو هلو، سریاو گونال، ای دلاک سر تراش، جی سارو جی سارو، دختر دکن دار و هی یا للال است و مهم‌ترین انواع سازهای موسیقی کرمان، نای، نی‌انبان، طبل، دهل و چنگ است (نظری، ۱۳۹۰: ۱۴۶). طبقه‌بندی و تنظیم این اشعار، بر اساس مضمون و محتوای ترانه‌ها یا بومی‌سرودها بدین شرح است: ۱. سروده‌های سور، ۲. سروده‌های سوگ، ۳. سروده‌های کار، ۴. سروده‌های عاشقانه، ۵. سروده‌های حماسی، ۶. سروده‌های کودکانه، ۷. سروده‌های سرگرم‌کننده، و ۸. سروده‌های مذهبی.

۴-۱. سروده‌های سور (شادی)

این نوع سروده‌ها شامل اشعار و ترانه‌های عروسی، تولد، شب‌نشینی و ختنه‌سوران است که در تمام مناطق استان، البته با ملودی‌ها و ترکیب‌های سازی مختلف اجرا می‌شود. در مجموع ترانه‌ها و مقام‌ها در اصطلاح محلی استان، به «رؤ»^۱ به معنی راه و در بعضی مناطق به «بحر» معروف هستند.

مشهورترین روها عبارت‌اند از: آبادو (آبادون)، قربونی، سرآسیابی، سرتراش، بیرقی، اجاق‌بوس، درحمومی، پیشواز، سرصندوقی، بجار^۲، گودی، مریلا^۳، خیلون^۴ یا مردم خوانی، سراو^۵، آیینو، حجله‌روون یا حجله‌گشون و

روهای شادمانی بیشتر با ساز سرنا نواخته می‌شود. تقریباً در تمام نواحی استان کرمان، سرنا، حضور پررنگ‌تری نسبت به دیگر سازها دارد. به همین دلیل به سرنا، در اصطلاح محلی «ساز» و به نوازنده آن «سازی» گفته می‌شود. در ادامه به معرفی شش نوع از آن‌ها می‌پردازیم.

۴-۱-۱. خیلون یا مردم‌خوانی

در گذشته یک زن با چادر سفید از اقوام عروس و یک زن نیز از اقوام داماد برای دعوت کردن به اصطلاح خیلون می‌رفتند و تمامی اهالی محل را برای شرکت در مراسم عروسی دعوت می‌کردند. به این دو زن، خیلون‌خون می‌گفتند و به گروهی که دعوت می‌شدند و به عروسی می‌آمدند خیلیون می‌گفتند (رضاپور و همکاران، ۱۳۹۶: ۲۴۷). بعد از مراسم خواستگاری و تعیین روز عروسی، دختران و پسران جوان از طایفه عروس و داماد، به همراه چند تن از فامیل برای دعوت مهمان‌ها، به در خانه‌ها می‌رفتند و گروهی با خواندن شعر، آن‌ها را همراهی می‌کردند. اشعاری با این مضامین:

اسب گُرند آورده‌ام از پای روز آورده‌ام
قوما عروس باشن خبر خیلون به روز آورده‌ام

۴-۱-۲. آبادو (آبادون)

آبادو یکی از مشهورترین آوازهای شادی در کرمان است. «آبادو شعرگونه‌ای که غالباً در باب موضوعات خانوادگی، به‌ویژه مراحل مختلف ازدواج، مانند خواستگاری، نامزدی و مراسم عروسی سروده می‌شود» (نقوی، ۱۳۸۵: ۲۸۷). موسیقی مخصوص عروسی آبادو، بیشتر برگرفته از واسونک‌های شیرازی است که در مراسم با دایره خوانده می‌شود (مؤید محسنی، ۱۳۸۶: ۷۳۱). همچنین، در بعضی از مناطق استان در اجرای آبادو از ساز، نیز استفاده می‌کنند.

سبب نام‌گذاری آبادو، به این دلیل است که در مجالس عروسی خوانده می‌شود و این مجلس و مراسم، بشارت‌دهنده شروع و آباد شدن زندگی‌ای جدید است.

سوزن باریک باریک هم‌قد عاروس ما
رخت بدوزه طرح کرمون گل‌پسند عاروس ما
این قدر راه اومدم تا سیلِ گل یکجا کنم
این قدر(ت) امشو که داری من چطو سودا کنم

گاهی پس از خواندن دوبیتی، یک ترجیع به صورت جمعی خوانده می شود؛ مانند «بادا بادا، ایشالا مبارک بادا» (نقوی، ۱۳۸۵: ۲۸۸). آبادو در میان ایلات و عشایر از جمله ایل آینه‌ای رابر^۶ از توابع شهرستان بافت، رواج دارد.

۳-۱-۴. سرآسیابی (نون‌پزون)

از ترانه‌های شاد در کرمان است. وجه تسمیه این ترانه آن است که پس از اینکه زنان فامیل گندم‌ها را در منزل پدر داماد پاک می‌کردند، جوانان به همراه پدر یا برادران داماد، گندم‌ها را به همراه ساز و دهل به آسیا می‌بردند و آن‌ها را به آرد تبدیل می‌کردند و برمی‌گذاشتند (بلوردی، ۱۳۹۶: ۳۱۲). روز بعد زنان و دختران فامیل به پختن نان لواش یا «تیری» که نان مخصوص عروسی بود مشغول می‌شدند و آوازهای محلی و دوبیتی می‌خواندند (آینه حیدری، ۱۳۹۷: ۲۳۴).

داماد ما کلا سیا^۷ باراش به توی آسیا
(آینه نگینی، ۱۳۸۲: ۲۲۸)

۴-۱-۴. قربونی

در گذشته برای تهیه غذای عروسی از گوشت گوسفند استفاده می‌شد و گوسفندها یک روز قبل از عروسی سر بریده و سلاخی می‌شدند. بعد از پختن نان، گوسفندهایی را سر می‌بریدند و این اشعار را می‌خواندند:

چشم خوشه، ابرو خوشه کمند رندی می‌گُشه
من بنازم شست داماد قوچ کوهی می‌گُشه
(پهلوان، ۱۳۹۳: ۱۹)

۵-۱-۴. اجاق‌بوس

در برخی مناطق کرمان، رسم بر این است که نانی به کمر عروس می‌بندند و عروس، قبل از رفتن به خانه بخت، به نشانه قدردانی از زحمات والدین، اجاق و تنور خانه را می‌بوسد. مردم کرمان معتقدند که این عمل، سبب افزایش رزق و روزی هم در خانه

عامه سروده‌های استان کرمان، انواع و درون‌مایه‌ها... حلما محمودی امجری و همکاران

پدر و هم در خانه دختر می‌شود و معمولاً مادر یا خواهر عروس، اشعاری را می‌خواند و عروس نیز گاهی با چشم اشک‌آلود، آن‌ها را همراهی می‌کند:

عروس که کردم خبرت نونی ببند و کمرت
امروز پسین^۸ می‌پرنت بیوس اُجاقِ پدرت
گل وخی چادر به سر کن حالا وقت رفتنه

(حسینی موسی، ۱۳۹۵: ۲۸۴)

هنوز بستن نان و پنیر به کمر عروس و بردن به خانه داماد در میان مردم سیرجان و بافت و در میان مردم عشایر، روستایی و شهری مرسوم است (بختیاری، ۱۳۷۸: ۳۱۳).

۴-۱-۶. بیرقی

بیرقی بعد از اتمام مراسم اجاق‌بوس اجرا می‌شد. هنگامی که عروس، عازم رفتن به خانه داماد است، چادر سفیدش را عوض می‌کند و در این موقع، مادر داماد، کادویی به اسم، به عروس می‌دهد و معمولاً درختی را جلوی خانه داماد می‌گذارند و روی آن را با پارچه‌های رنگی و بیشتر سبزرنگ به زیبایی، تزیین می‌کنند. بر بالای شاخه‌ها هم یک سیب و دو انار می‌بندند و به این درخت، بیرق داماد می‌گویند، سپس همه با هم می‌خوانند:

آی گل نما، آی گل نما بیرق دوماد می‌نما
(حسینی موسی، ۱۳۹۵: ۳۲)

۴-۱-۷. در حمومی

در حمومی به معنی حمام کردن عروس و داماد است. یکی دیگر از مراسم عروسی است که در گذشته طبق سنت قدیمی‌ها انجام می‌گرفت. مجریان زنان بودند و در حمومی به صورت آوازی اجرا و از تار و تنبک و همچنین دایره و در بعضی مناطق ساز و دهل استفاده می‌شد (مؤید محسنی، ۱۳۸۶: ۸۳). زمان بیرون آمدن عروس از حمام زن دایره‌زن با آهنگ خاص این اشعار را می‌خواند:

گل در اومد از حموم سنبل دراومد از حموم

به دوماه خبر بدین عروس دراومد از حموم
 یه جوون توی حموم سیصد نفر دور حموم
 لاله‌ها روشن کنین تا در بیا سرو روون
 ای حمومی ای حمومی آب حموم از کجا
 کیسه مخمل، شونه ناقره (نقره) سنگ پاشور از طلا
 (مؤید محسنی، ۱۳۹۸: ۴۶۴)

در بعضی نقاط استان از جمله در سیرجان و بلورد، زنان درحالی که لباس‌های سنتی بر تن داشتند، «دو به دو»، «رو به رو» و «پشت به پشت» هم رقص جالب «دو قرصه» را انجام می‌دادند؛ بدین‌گونه که زنان با حرکت دادن ظریف دستمال‌ها، دو پا را به هم می‌زدند و به آهستگی می‌چرخیدند و رو به روی نفر بعد رو به جلو حرکت می‌کردند (بلوردی، ۱۳۹۶: ۳۱۴).

۲-۴. سرودهای سوگ (سوگ‌آواها)

سوگ در لغت به معنی غم، ماتم و اندوه است و «اشعار سوگ، شامل تمام سوگ‌سرودهایی می‌شود که مردم در مراسم آیینی یا هنگام درگذشت نزدیکان یا مرگ قهرمانان و بزرگان قوم خود برگزار می‌کنند. بخشی نیز سوگ‌های دینی و مذهبی است که در بزرگداشت و یادبود مقدسان دینی و مذهبی می‌خوانند» (ذوالفقاری، ۱۳۹۵: ۱۳۱).

وجه بسیار مؤثر این ترانه‌ها، بازتاب انعطاف روحی و عاطفی وابستگان درجه اول متوفی، مثل پدر، مادر، برادر، خواهر و دیگر یاران بسیار نزدیک است. به این مناسبت، دوستان و بستگان او، آداب و تشریفات و مراسم خاصی همراه با ترانه «فلک داد و هی داد» برگزار می‌کنند که گاه با رقص و آواز و همراه با ساز خوانده می‌شود. گرتی‌خوانی^۸، شرمه^۹، غریبی‌خونی، خرمی، بیابونی، فارغونی، سرکوهی، بالایی، گودی، بالاولاتی، سوغونی^{۱۰}، کهنویی^{۱۱}، سرحدی، دشتی، سرآوردی^{۱۲}، دی‌هو^{۱۳} و مورک‌خوانی^{۱۴} از مهم‌ترین ترانه‌هاست که هنوز هم اجرا می‌شود.

سوگ‌آواها در تمام مناطق استان، با اشعار و فرم‌های آوازی متفاوت، به همراه نی محلی، چنگ و سورنا اجرا می‌شود که هر شنونده‌ای را تحت تأثیر قرار می‌دهد. در این مقاله به معرفی سه نوع از آن‌ها می‌پردازیم:

۴-۲-۱. کرتی خوانی (کردی)

این آوازا، ناله‌هایی است با مضامین هجران که در ماتم عزیزان یا معشوق از دست‌رفته خوانده می‌شود. در بعضی مناطق استان به خواندن دوبیتی‌ها به صورت آواز، کردی خوانی می‌گویند. اکنون کرتی خوانی همراه نی و سورنا خوانده می‌شود. این دوبیتی‌های محلی در گوغر از توابع بافت و میان عشایر جیرفت و کهنوج، همچنین در موسیقی محلی روستای سیرچ از توابع کرمان رواج دارد. در سیرچ، کرتی خوانی، نوعی خوانش دوبیتی‌ها و فایزخوانی است که همراه با نی اجرا می‌شود (حسینی موسی، ۱۳۹۵: ۳۲).

پسینی که دلم باری گرفته شنیدم دلبرم یاری گرفته
خود و یارش به بیماری بسوزن گلی ول کرده و خاری گرفته

در این ترانه، مفهوم مکتب «واسوخت» به نوعی جلوه‌گر است. خار، استعاره از رقیب و گل استعاره از معشوق است.

۴-۲-۲. موردخوانی (مورک خوانی)

نوعی خاص از سوگ‌آواهای مناطق جنوبی استان کرمان است که توسط زنان و دختران به صورت دسته‌جمعی در ماتم ازدست‌رفتگان خوانده می‌شود. در کرمان اصطلاح مورد باریدن یا مورت باریدن به معنای گریه و زاری کردن و مویه گفتن است، زیرا در عزاداری‌های شخصی صاحبان عزا مویه و نوحه‌سرایی می‌کنند.

یکی از زنان که صدای خوش‌تری دارد، شروع به خواندن می‌کند و بقیه زنان به صورت جمعی به او پاسخ می‌دهند. «این نوع همان است که در کردستان به آن «موره» و در مازندران، «موری» می‌گویند» (ذوالفقاری، ۱۳۹۴: ۸۱).

دلم تنگ و زمین تنگ، آسمون تنگ فلک بر شیشه عمرم زده سنگ

از آن ترسم که در غربت بمیرم کلاغ‌ها بر سر نعش‌م کنند جنگ

۳-۲-۴. دیهو (دهو)

این آواها اصولاً تکبیت هستند، در فراق رفتگان همراه با نی و چنگ سروده می‌شود. اسم دیگر آن‌ها «لیکو»^{۱۵} است. «لیکوهای رودباری» را می‌توان به‌منزله کوتاه‌ترین سرودهای اقوام ایرانی، در کنار سه‌خشی‌های خراسان، لندی‌های پشتو، لیکوهای بلوچی و... به‌عنوان بازمانده‌های شعرهای کوتاه هجایی ایران کهن، از ذخایر ارزشمند میراث معنوی بشر به‌شمار آورد (علیمرادی، ۱۳۹۱: ۱۱).

در بعضی از «دهوها» مصراع اول، توصیفی ساده از طبیعت آرام است، اما در مصراع دوم ما را با فاجعه‌ای نابهنگام و تلخ روبه‌رو می‌کند که با مصراع اول، ارتباطی خلاقانه دارد:

کاگد، کَلَمْدوُن بنویس، به رَتْدُم
برگردان: کاغذ و قلمدانی آماده، نامه‌ای بنویس و به دنبالم بفرست.

۳-۴. سرودهای کار

مقصود ترانه‌هایی است که روستاییان و عشایر در فعالیت‌های اقتصادی از جمله کشاورزی، چوپانی، دامداری، ساربانی، ملخ‌زنی، چارپاداری، قالی‌بافی، مشک‌زنی و... می‌خوانند. درون‌مایه و مضمون اصلی ترانه‌های کار، عشق و کار است. جوانی از دوری معشوقش، نداشتن یار و همسر، ازدواج نکردن، زیاد بودن کارهای خانه و... شکوه و شکایت می‌کند یا دختری از دوری یار سفرکرده یا سربازش ناله سر می‌دهد و نمی‌داند چه موقع مراسم عروسی‌اش برگزار می‌شود یا از حرف‌های مردم که عامل جدایی آن‌ها شده‌اند، حرف می‌زند. در این مقاله به معرفی پنج نوع از آن‌ها می‌پردازیم:

۱-۳-۴. ترانه‌های قالی‌بافی

در کارگاه‌های قالی‌بافی، یک نفر با نام نقش‌خوان، جملاتی را ادا می‌کند و بافندگان او را همراهی می‌کنند و گاهی در بین نقش‌خوانی به خواندن آوازهای غریبی می‌پردازند. نمونه‌ای از متن نقش‌خوانی استادکاران کرمان ذکر می‌شود:

عامه سروده‌های استان کرمان، انواع و درون‌مایه‌ها... حلما محمودی امجری و همکاران

اولش دوشی جاخو، لاکی پیش اومد. لاکی جاخو، آخرش هم پیش اومد شد، چهره ای پیش رفت، دوشی سه تا تارو یکی سر، بچینین هی جاخو چیندم، آخر پیش اومد، بیشتر پیشرفت شد و... (گلاب‌زاده، ۱۳۹۰: ۵۸۸).

این مشهورترین ترانه قالی‌بافی کرمان است که به «یشکی، دوشکی» معروف است و به دلیل زیبایی، بیشتر کرمانیان ملودی آن را حفظ هستند. مضمون این ترانه‌ها بیشتر، طرح و رنگ قالی، انتظار به پایان آمدن بافت قالی، شکایت از استاد و دریافت نکردن مزد، نذر کردن قالی برای زیارتگاه‌ها و... است. البته بعضی از این ترانه‌ها محتوایی غمگین دارند.

۲-۳-۴. ترانه‌های کشاورزی

کشاورزی از ویژگی‌های زندگی قدیم بوده است و مردان و زنان هنگام کار در مزرعه، اشعاری را سر می‌دادند. از ترانه‌های کشاورزی به «بذرپاشی» و «خوشه‌چینی» (سومین مرحله از روند کار گندم‌کاران) اشاره می‌شود:

درو کن تا دروزارت ببینم به دنبال سرت خوشه بچینم
به دنبال سرت خوشه نداره دو زلفت سایه کن تا من بشینم
و بذرپاشان این چنین می‌خوانند:

بسم الله الرحمن الرحيم، خدایا به امید تو ای کریم، بر خطاب و کذاب همیشه به عذاب لعنت، بر دین و آیین محمد صلوات، بکارم و بردارم، هردونه هزار دونه، بر چشم شور و آدم حسود لعنت، خدایا سلومتی (سلامتی) بده، اوسالی (آب‌سالی) بده.

۳-۳-۴. مشک‌زنی

ترانه‌هایی که زنان هنگام زدن مشک با آواز خود، زمزمه می‌کردند:

مشکم،	مشکم،	مشکوله	پوستش	بُزِ	مُرِ	توله
مَسْکَش	به	توش	گُرونه	دوغش	مالِ	مهمونه
پولش	مالِ	دیوَنه	چوپون	نگیر	تو	بونه

(عزیزی، ۱۳۸۳: ۳۷۷)

در این سروده که زنان دامدار در موقع مشک‌زنی زمزمه می‌کنند، سادگی و خشونت را همراه با میهمان‌نوازی می‌بینیم که با ظرافت و همراه با ظن، ظلم و ستم و سنگینی مالیات‌ها را بیان می‌کنند.

۴-۳-۴. ترانه‌های چوپانی

یکی از مشاغل رایج استان کرمان، گله‌داری و چوپانی بوده است. چوپانان از راویان و خوانندگان مهم شعر روستایی هستند. مرد چوپان برای کم کردن بار خستگی و پرکردن تنهایی و فراق خود، در طبیعت، اشعار را خلق

کرده است و فرصت خوبی دارد تا در نی بدمد و دردهای خود را بیان کند:

بچَر گله که چوپون در عذابه ببار بارون که باریدن ثوابه
آلا ای مُرغ، دوغ دوغ کن امشو که حال دلبرم امشو خرابه

مرغ دوغ، مراد جغد است و روستاییان کرمان اعتقاد دارند که این مرغ، نزد مرد گله‌داری بوده است. مرد گله‌دار آب در شیر می‌کرده و چهلم را نمی‌داده است (باید هر چهل روز به چهل روز شیر گله را تماماً انفاق می‌کرد و این عمل را اجرا نمی‌کرد). بنابراین، خداوند او را مسخ کرده و به شکل جغد درآورده است و او هر شب دوغ دوغ می‌کند و دائم تشنه است (کوهی کرمانی، ۱۳۴۵: ۱۱۸).

ترانه «خال گردن» و منظومه «رز و میش» از دیگر اشعار چوپانی در کرمان است. منظومه رز و میش، فقط سی بیت آن در اذهان باقی مانده است که تا اندازه‌ای به درخت آسوریک شباهت دارد، با اشعاری عامه سروده شده، این اشعار هر چند جدید است، ولی به‌نظر می‌رسد که بایستی از افسانه عامه و ادبیات کهن، مایه گرفته باشد (روح‌الامینی، ۱۳۶۹: ۳۳۰).

به فرمان خدای لایزالی	بهار آمد چه سال خشکسالی ...
جواب رز بداد آن میش رنجور	دگر حاصل نداری غیر از انگور
اول محصول من کشک است و روغن	دوئیم تلف است که ای رز بشنو از من
اول شیر و دوئیم فله، سیّم ماست	که چهارم مسکه از ماست میش برپاست

عامه سروده‌های استان کرمان، انواع و درون‌مایه‌ها... حلما محمودی امجری و همکاران

جواب میش بداد آن رز دلجوش:

اول محصول من دوشاب باشه دل مردم برای آن بی‌تاب باشه
دویم کشمش اندر جواله روز نوروز توی دوری به کاره
و بالأخره:

چو میش از رز شنید این حرف حق را بسی تکریم کرد آن مستحق را
(حسینی موسی، ۱۳۹۵: ۲۳۷)

۴-۳-۵. اشعار آیینی

از ترانه‌های آیینی عشایری استان کرمان می‌توان به ترانه چوپانی «خال‌گردن» اشاره کرد. ترانه خال‌گردن در میان ایلات و عشایر، از جمله طایفه کورکی از ایل «قرائی» سیرجان و بردسیر، توسط چوپانان در شب سده اجرا می‌شود. علاوه بر ایل قرائی در سایر ایلات سیرجان و بافت و شهربابک نیز در مراسم سده‌سوز خوانده می‌شود، اما در عین شهرت، هیچ‌کس بیش از چند بیت آن را به خاطر ندارد و اغلب فقط بیت‌های نخست آن را از حفظ هستند. اشعار به نقل از چوپانان ایلات کرمان:

خال‌گردنم خال خالی پشما تو کردم قالی
هم قالی و هم نالی زیر پای خانای کرمانی
خال‌گردنم میشی بود ورگردنش کیشی بود
این تل اون تل دویدم خال‌گردنم ندیدم و...
(عزیزی، ۱۳۸۳: ۳۷۵)

طلب باران: گروهی از مردم به هنگام خشک‌سالی یا کمبود باران در مراسم باران‌خواهی یا دعای باران، ترانه‌هایی را با مضامین رنج مزارع، حیوانات، زمین و انسان به سبب کمی باران، طلب بخشش از خدا و یاری خواستن از او برای نزول باران زمزمه می‌کنند. در کرمان ترانه‌های متالو، شابارون و گشنیزو رایج هستند:

گل گشنیزو پاشنه‌طلا بارون نمی‌باره چرا
اوسکی خوردیم آب چاه رنگامون شده رنگ کاه
گل گشنیزو هوهو کن دنیا ر پر از او (آب) کن و...
(عزیزی، ۱۳۸۳: ۳۷۵)

از دیگر اشعار آیینی، «الله‌رمضونی» است که در شب‌های ماه رمضان خوانده می‌شود. این مراسم در شهرها و آبادی‌های کرمان، یزد، مشهد، بیرجند، بجنورد، تربت‌جام و بعضی از شهرهای استان فارس برگزار می‌شود: ساختار کلی این شعرها و شکل اجرای آن‌ها، معمولاً به این صورت است که ابتدا بیت‌هایی در مدح ماه رمضان، سپس بیت‌هایی در ستایش صاحب‌خانه و در پایان نیز برای طلب فیض از صاحب‌خانه خوانده می‌شود.

الله‌رمضونی در کرمان این‌گونه است: بچه‌ها و جوانان هر محله با تشکیل گروه‌های پنج تا ده نفره و یک استاد و یک انباردار، از یکم ماه رمضان پس از افطار به در منازل مراجعه می‌کنند و اشعار الله‌رمضانی می‌خوانند. به این افراد «الارمضونیا» می‌گفتند. «الارمضونیا» با تکرار این کلمه بَل^{۱۶} و گفتن هوئی^{۱۷} اشعارشان را شروع می‌کردند:

الله الله / رمضون / شیخ شده الله باسِ خِزون / رمضون اومده خوش‌نومش کنید / گو
گوساله بقربونش کنید / گو گوساله که دستت نرسید / خروس یکساله قربونش کنید / تو
که خیر دادی با ناز و نیاز / پیش پیغمبر باشی سرفراز / این درِ خونه رو وَر (به) روزه /
صاحب این خونه مخمل دوزه / این درِ خونه که رو وَر مشهده / صاحب این خونه دوماد
نشده / بله بله بله / سلام کردم که سلامت باشین / زیر علم سبز محمدباشین و... . با
تکرار هر بیت از این سروده، بقیه می‌گویند: «صل علی محمد، صلوات بر محمد».

اگر از درون منزل برای «الارمضونیا» پول، غذا و نان می‌دادند، آن‌ها خوشحال می‌شدند و می‌خواندند:

تو که می‌دوزی و می‌پوشی شال کشمیری دو پسر داری مانند پری
آهای صابخونه نازِ شَسِیْتَم من و این یارو فدای دستم
اما اگر صاحب‌خانه با بداخلاقی با آن‌ها برخورد می‌کرد، فرار می‌کردند و اشعاری
رکیک می‌خواندند:

زنجر	دونه	ریزه	زن	که	خون	می‌ریزه
صل	علی	ستاره	چغندر	رو	باره	

۴-۴. سروده‌های عاشقانه

درون‌مایه این اشعار، بیشتر بیان حالات عشق، وصف زیبایی معشوق، درد و هجران، شکوه، گفت‌وگوی عشاق، انتظار و وصف معشوق، درد فراق و نظایر آن است. اشعار عاشقانه را می‌توان به دو دسته تقسیم کرد: عاشقانه‌ها از زبان مرد و عاشقانه‌ها از زبان زن. کاربرد آن اغلب در مجالس و محافل یا در خلوت و تنهایی است که نوع عشق در این ترانه‌ها بسیار ساده و پاک و طبیعی است. مضمون پربسامد عشق، حدود شصت درصد از کل اشعار انتخابی را دربر می‌گیرد:

اگه مردیم، بمیریم هر دوتامون ببندن قبر جفتی از برامون
ببندن جفت قبری روی گلشن گل و بلبل بشینن در عزامون

بعضی ترانه‌های عاشقانه مردم کرمان با خطاب «الا دلبر» و «الا دختر» آغاز می‌شود که به نام «دوبیتو» معروف‌اند. همچنین استفاده از واژه «ول» به جای معشوق و «دلارام» در خطاب معشوق یا دلبر رایج است:

الا دختر نقاب بسته داری به زیر چادرت گلدسته داری
از این گلدسته‌ات یک گل به ما ده که صد پیر و جوان دل خسته داری
(کوهی کرمانی، ۱۳۴۵: ۱۲۵)

از ترانه‌های عاشقانه رایج در بین مردم کرمان به ترانه‌های نجما، نسایی، حسینا و امیری و... اشاره می‌شود که در قالب دوبیتی سروده شده‌اند. حسینا، ساریان بود یک روز شترهای خود را به چرا می‌برد. یکی از آن‌ها گم می‌شود و حسینا برای پیدا کردن شتر گم‌شده خود می‌رود تا به قصر پادشاه می‌رسد. در آنجا دختر پادشاه را می‌بیند، عاشق او می‌شود و شروع به خواندن می‌کند:

شتر گم کرده‌ام اندر بیابون شتر جويا شدم با قصر شاهون
به توی قصر دیدم یه نگاری مرا بالا ببر ای ماه تابون
(حسینی موسی، ۱۳۹۵: ۲۰۱)

طباطبایی اردکانی داستان حسینا را در کتاب فرهنگ عامه اردکان آورده است و درمورد حسینا می‌نویسد: «حسینا یک نمایش منظوم روستایی است که در بسیاری از

روستاهای ایران رواج دارد و به صورت‌های گوناگون و دگرگونی‌هایی که ویژه فولکوریک است، اجرا می‌شود» (۱۳۸۱: ۵۶۵).

ترانه‌های نسایی در قالب دوبیتی، سال‌هاست که بین مردم منطقه، دهان به دهان می‌گردد. مهدی در جوانی طبق سنت یک «چارقد» برای دختری به نام «نسا» می‌برد و او را نامزد می‌کند. چندسالی که از نامزدی آن‌ها می‌گذرد، فردی به نام محمدعلی از ثروتمندان محله، علی‌رغم اطلاع از نامزدی این دو جوان به خواستگاری نسا می‌رود. پدر نسا می‌پذیرد و به مهدی پیغام می‌دهد که حوری دختر دیگر خود را به او می‌دهد. مهدی جواب می‌دهد:

دو دس وَر لوله قوری بگیرم نسایی ول کنم، حوری بگیرم
دعای من به کل قُربون رسونین نزدیکی ول کنم، دوری بگیرم

پدر نسا توجهی به مخالفت‌های مهدی نمی‌کند، نسا به عقد محمدعلی درمی‌آید. بعد از عقد نسا، مهدی ترک دیار می‌کند. به روستایی دیگر می‌رود تا عشق نسا را فراموش کند. سپس مهدی از فرط اندوه به ترانه‌سرایی روی می‌آورد:

سر کوه بلند چنتای (چندتا) ستاره نسا را می‌برن با شمع و لاله
نساجونی قدم آهسته وَر دار که شاید بخت وَرگرده دوباره
(حسینی موسی، ۱۳۹۵: ۲۱۴)

۴-۱-۴. غریبی‌خوانی

بعضی آن را «غربتی» یا «چاربیتو» می‌گویند (توحیدی، ۱۳۸۶: ۵۲) و در بعضی جاها «فراقی»، اشعار سوزناکی هستند در فراق یا دوری از وطن، یار، معشوق و... از مقام های اصیل و بکر ایرانی است. «در بیرجند و برخی مناطق اطراف، «چاربیتی» یا چاربیتو را اغلب در مجالس عروسی، ختنه‌سوران و شب‌نشینی به‌صورت فردی و گروهی می‌خوانند. به کسی که در جمع یا تنهایی دوبیتی یا «فراقی» بخواند، می‌گویند، «چاربیتی» می‌خواند» (ذوالفقاری و احمدی کمرپشتی، ۱۳۸۸: ۱۲۹). در مناطق مختلف ایران، دوبیتی‌ها را با نام‌هایی چون «بیابونی»، «ترانک»، «چهارپاره»، «چاردانه»،

عامه سروده‌های استان کرمان، انواع و درون‌مایه‌ها... حلما محمودی امجری و همکاران

«چارخانه»، «چاربیتو» می‌خوانند و در سیرجان به این‌گونه ترانه‌ها «شرمه» و یا «غریبی» گویند (مؤید محسنی، ۱۳۹۸: ۳۷).

محمدرضا درویش، روح‌الامینی و منوچهر آتشی روستاهای کرمان را از خاستگاه‌های اصلی و ناشناخته شروه‌خوانی مناطق و به‌خصوص بوشهر می‌دانند. به گفته این افراد، شواهد زنده‌ای در دست است که شرمه ابتدا در کرمان و در مناطق دیگری که پارسیان اصیل می‌زیسته‌اند، رواج داشته و اکنون هم به نام غریبی‌خوانی رایج است (گلاب‌زاده، ۱۳۹۰: ۶۰۴).

غریبی سخت مرا دلگیر داره	فلک برگردنم زنجیر داره
فلک از گردنم زنجیر بردار	که غربت خاک دامن گیر داره

(کوهی کرمانی، ۱۳۴۵: ۱۰۲)

غریبی‌خوانی در کرمان با اشعار و فرم‌های متفاوتی، معمولاً همراه با نی محلی و سورنا رایج است و در ژانرهای دیگر هم کاربرد دارد؛ برای مثال در موسیقی کار و موسیقی عروسی هم استفاده می‌شود. در کل، غریبی‌خوانی، بستگی به حال اجرا کننده آن دارد و اگر مجری حالش دگرگون باشد، برای آرامش روحی، شروع به غریبی‌خوانی می‌کند.

۵-۴. سروده‌های حماسی

بخشی از ترانه‌ها در استان کرمان به قهرمانان ملی و منطقه‌ای اختصاص دارد و معمولاً قصه‌هایی را بیان می‌کنند که مضمون‌های عاشقانه‌ی روایی یا حماسی دارند. مهم‌ترین این نوع ترانه‌ها در استان کرمان، مهدی‌جان، کلی سف (کل یوسف)، تهلیا، گیسو گل (گیسه گو)، شوپای دهنو، ارن سرنیدی، مغول دختر، کامران یاغی، سبزه پری، برادر برادر، دلیری، جنگجو، نازی دلبر، آمنه و رستم‌خان، گرامی‌خان، خال‌گردن و ... هستند. (توحیدی، ۱۳۹۰: ۹۱).

این ترانه‌ها معمولاً بیان حماسه یا سرگذشت بزرگانی است که بیشتر از سوی خوانندگان یا نقالان به نسل‌های بعد، منتقل شده است. بعضی از این ترانه‌ها به صورت آوازی و بعضی به صورت ترانه خوانده می‌شود.

درباره ترانه گیسو گو^{۱۸} / گیس گل^{۱۹} گویند: مردی ثروتمند دختری داشت که نامش «گیسگو» بود. گیسگو عاشق چوپانی بود که نوازنده نی بود و نی را با مهارت تمام می‌نواخت و زبان نی را می‌دانست. پدر گیسگو با این خواستگار دخترش مخالفت می‌کرد و راضی به این وصلت نبود. چوپان با نواختن نی، پیام‌هایش را به گیسگو می‌رساند. روزی دزدها به گله پدر گیسگو، حمله کردند و گله را به غارت بردند. چوپان که عاشق گیسگو بود، با نی شروع به نواختن کرد:

صدتا	سواره	گیسگو	سینه	گذاره	گیسگو
باوات	خبر کن	گیسگو	برنو	سواره	گیسگو
گله	رُه	بردن	گیسگو	باوات	خبر کن
قوچای	رنگی	گیسگو	نری	درنگی	گیسگو
گله	رُه	بردن	گیسگو	برنو ^{۲۱}	فشنگ کن
آغل	سنگی	گیسگو	میشای	رنگی	گیسگو
باوات	خبر کن	گیسگو	گیساته	بردن	گیسگو
خورجین	پَلَه	کن	گیسگو	بار	گله
گله	رو	بردن	گیسگو	باوات	خبر کن

(آینه هیدری، ۱۳۹۷: ۱۹۰)

۴-۶. سرودهای کودکان

ترانه در بازی‌های کودکان هم وجود دارد. وجود این اشعار در بازی‌ها سبب می‌شود کودک با تحرک و شور و شغف بیشتری بازی کند.

ترانه‌های کودکان، شامل اشعار بازی، لالایی‌ها، قصه‌ها، متل‌ها و ترانه‌های نوازش است. هدف این ترانه‌ها تقویت و به‌کارگیری حافظه، عواطف و احساسات، پرورش روحیه مبارزه و نهادن ریشه مهر و محبت در بچه است. از آنجا که مادران

عامه سروده‌های استان کرمان، انواع و درون‌مایه‌ها... _____ حلما محمودی امجری و همکاران

ابداع‌کننده بازی‌ها و سراینده ترانه‌های نوازش و لالایی‌ها هستند، می‌توان گفت، بیشتر این اشعار به‌صورت بداهه سروده شده‌اند (مؤید محسنی، ۱۳۹۲: ۱۹۴).

۴-۶-۱. اشعار بازی

از اشعار بازی در کرمان، جموجمو هویزه، سرگریزکو، انگشتربازی، اِتَلک تی تِتَلک، زیپل زیپل حنایی، ننه پیر زالو، اِلَلنگ وب لَلنگ و... هستند که هنوز هم اجرا می‌شوند. **زیپل زیپل حنایی:** در این بازی، بچه‌ای به رو می‌خوابد؛ بقیه بچه‌ها با مشت، به‌طور آهسته به پشت او می‌کوبند و می‌خوانند:

زِپَل	زِپَل	حنایی	تاب	کتک	نداری
برنجک می‌کوندند	اندر مصلی	برای دختر شاه	نعمت‌الله		

(لریمر، ۱۳۵۳: ۴۸)

ننه پیر زالو: یکی از ترانه‌های مناظره‌ای در کرمان، «ننه پیر زالو» است که سمبلی از مادر بزرگ‌های قدیمی کرمانی است و به‌صورت دونفره خوانده می‌شود. در کرمان به دو صورت اجرا می‌شود: در نوع اول یکی از بچه‌ها ادای یک پیرزن را درمی‌آورد. مادر یا پرستار از او سؤال می‌کنند و او جواب می‌دهد. نوع دوم این ترانه طعن‌آمیز که حکایت از اعتراض نسبت به برخی تمایلات و عادات خلاف اخلاق اجتماعی ما دارد، در انتقاد از زنان کهن‌سالی است که رفتار جوانان را از خود بروز می‌دهند:

بچه‌ها	پیرزن
ننه پیر زالو	جونم ننه
از کجا می‌آی؟	از دومنه
چی بار داری؟	کندلو بنه
ور کی می‌بری؟	ور آمنه
چی می‌دنت؟	قاتق بنه
قلیون می‌کشی؟	نفس ندارم
جارو می‌کنی؟	کمر ندارم
عروس می‌شی؟	اختیار داری،
	اختیار داری

(همان: ۴۹)

۴-۶-۲. اشعار نوازش

در مراحل مختلف رشد کودک، مادر او را با ترانه‌های زیبایی نوازش می‌کند؛ از جمله:

واسیده^{۲۱} گلم واسیده دونه هَلَم واسیده
تنا تنا^{۲۲} واسیده خوش قد رعنا واسیده
(همان: ۴۸)

۴-۶-۳. لالایی

نخستین زمزمه‌ای که به گوش می‌رسد، لالایی است، اما تعلق داشتن یک لالایی به یکی از نواحی ایران، بسیار مشکل و گاهی غیرممکن است، زیرا لالایی‌های بسیاری در مجموعه‌های مناطق مختلف مشترک بوده یا با اندکی تغییر یا تحریف در مجموعه‌ای دیگر به چشم می‌خورند.

لالایی‌ها در استان کرمان با توجه به تفاوت‌های فرهنگی و گویش‌های منطقه‌ای با تنوع بسیار زیادی در فرم‌های متفاوتی اجرا می‌شوند؛ برای مثال لالایی‌های جنوب کرمان به علت روحیه جنگاوری و حماسی منطقه، بیشتر به موضوع جنگ و دلاوری می‌پردازد، ولی در بین عشایر منطقه بافت، به کوچ، غربت و انتظار اشاره دارد (توحیدی، ۱۳۹۰: ۸۹).

لالایی در گویش مردم کرمان، «لالام» نامیده می‌شود و معمولاً خواندن لالایی با «لِلا لا لا» شروع می‌شود. «لَل» به معنی جوجه است. به نوزاد و بچه کوچک نیز «لِلو» گفته می‌شود؛ یعنی کوچولو و در بعضی مناطق نیز با لفظ «اولا» و «لالا» آغاز می‌شود.
شوی بی سار کنار نوگروگی نه آواز خوش لالام ناوی^{۱۸}
(فتحی، ۱۳۸۷: ۴۳۰)

برگردان: شبی بی‌هوش کنار تازه‌عروس هستم، ولی آواز خوش لالایی را نمی‌خواهم.

ذکر آرزوها، دعا برای فرزند، نفرین دشمنان، شکایت از فراق و جدایی، گلایه از بی‌وفایی شوهر، غریبی و غربت، ناملایمات روزگار، فقر و تنگدستی و مضامین سیاسی و اجتماعی، مضامین و عناصر اصلی به کار رفته در لالایی‌های کرمان هستند. در لالایی زیر، مادر صراحتاً علاقه خود را به فرزندش ابراز می‌دارد:

عامه سروده‌های استان کرمان، انواع و درون‌مایه‌ها... حلما محمودی امجری و همکاران

لَکَه لالا گل پونه بخواب ای رود دُرْدُونَه
بخواب ای کودک نازم که دنیا بی تو زندونه
مادر آرزوی سلامتی، طول عمر و زندگی خوب برای فرزندش دارد:
الله نگهدارت عزیزم خدا نگهدارت عزیزم
لَکَه لالا به گهواره خدا رُودم نگه داره

در این لالایی جامعهٔ مردسالار و رسم چند همسرگزینی مردان، مورد اعتراض قرار گرفته است:

لَکَه لالا گل زیره بابات رفته زنی گیره
کنیزی ور تو می گیره کنیز تو سیاه باشه
ز سر تا پاش طلا باشه طلا مال بزرگونه

۴-۶-۴. متل‌ها

متل «دادم داد» (روایت کهنوج) در اذهان باقی مانده است و هنوز هم تکرار می‌شود:

قصیدهٔ سِکُلِ مِکُلِ گاوی کِشتم سِرِ پُلِ
مگسو اومد مهمون شد تیری زدم، پنهون شد
(وکیلیان، ۱۳۸۳: ۳۶)

همچنین متل «یکی بود، یکی نبود» (روایت قاسم‌آباد رفسنجان):

روزی بود، روز دویی بود پشت در کادویی بود
ابوالحسن پنبه می‌زد همسر^{۲۳} یه گنبه^{۲۴} می‌زد
آتش گرفت به پنبه‌هاش مادر پیرش سررسید و...
(همان: ۱۳۵)

۷-۴. سرودهای سرگرم‌کننده (مناظره)

اشعاری است که مردم، هنگام فراغت و برای تفنن و سرگرمی می‌خوانند و گوناگون است. «هدف این ترانه‌ها علاوه بر جنبهٔ سرگرمی، به‌کارگیری هوش و تقویت حافظه و استفاده از مهارت ذهنی است. ترانه‌های بازی، چیستان‌ها، معماها و ترانه‌های مهمل در این بخش جای دارند و نیز فال‌سرودها هستند که ترانه‌های گرفتن فال است و در هر

منطقه با آداب و آیینی خاص اجرا می‌شود؛ ازجمله فال «چلبیتو» که عشایر خراسان و توسط زنان در شب چله و یلدا برگزار می‌شود» (ذوالفقاری، ۱۳۹۵: ۱۳۶). کرمانی‌ها نیز در شب یلدا رسم «چلبیتوخوانی» را اجرا می‌کنند. در چلبیتوی کرمانی، دوبیتی معیار کار است، اما اگر تعداد افراد زیاد باشد، به جای دو بیت یک بیت خوانده می‌شود.

ستاره سرزده ماهم ز دنبال خدایا قافله کی می‌کنه بار
خدایا قافله یک شو بمانه سفر در پیش دارم دل ز دنبال

نوعی دیگر از مراسم فال‌گیری در شب چهارشنبه‌سوری به صورت گروهی جهت سرگرمی در بین بانوان کرمان رایج است و مردان به هیچ وجه حق شرکت در آن را ندارند که به نام فال «مهره به دوره» یا در اصطلاح محلی مردم کرمان «فال چارشمبو» معروف است (ایزدی، ۱۳۹۴: ۱۸۹).

شب چارشنبه بود و نیمه ماه نیت کردم بشینم ور، سر راه
نیت منما و منشین، ور سر راه مرادت می‌دهد، شاه نعمت‌الله
برخی از اشعار سرگرمی را چیستان‌های منظوم محلی تشکیل می‌دهد:
از در درآمد نر پلنگ عصای دستش همه رنگ (قالی)

برگردان: از کوه درآمد حیدری، نشست، روی صندلی، گفت: یا محمد یا علی (خروس).

«مردم کرمان معتقدند خروس هنگامی می‌خواند، ذکر یا محمد یا علی می‌گوید. از همین رو، بودن مرغ و خروس در خانه نشانه برکت است» (حسینی موسی، ۱۳۹۵: ۳۱۲).

۸-۴. سرودهای مذهبی

باورهای مذهبی با ریشه‌های قومی و سرزمینی درآمیخته‌اند. انسان در تنگنای روزگار و تقدیر، به اسطوره‌ها و افسانه‌ها، باورها و ایمانش دل می‌بندد. اشعار مذهبی در بسیاری از مناسک و مراسم اجتماعی، نقش پررنگ و کارکرد ویژه‌ای دارند. این اشعار با حالت‌ها و شیوه‌های موسیقایی خاص خود اجرا می‌شوند که مداحی، مولودی‌خوانی، چاووش‌خوانی، تعزیه‌خوانی (شبی‌خوانی)، مناجات‌خوانی، پامنبری، روضه‌خوانی،

عامه سروده‌های استان کرمان، انواع و درون‌مایه‌ها..... حلما محمودی امجری و همکاران

نوحه‌خوانی، پیش‌خوانی، سحری‌خوانی، علم‌بندی و تکیه‌خوانی از انواع سروده‌های مذهبی در استان کرمان است. از بین آن‌ها مولودی‌خوانی، چاووش‌خوانی و تعزیه‌خوانی، اهمیت بیشتری دارند. در مراسم تعزیه، خوانندگان با صدایی بسیار رسا و دل‌نشین و با تسلط کامل بر موسیقی، اشعار خود را می‌خوانند.

۱-۸-۴. مولودی‌خوانی

مردم کرمان در مولودی ائمه و دیگر مراسم مذهبی، تولد اقطاب و عرفا و همچنین در مراسم عقدکنان و پاتختی، مولودی می‌خوانند. معمولاً در مجالس، دسته‌ای از زنان مقدس و مؤمن و اغلب خوش‌آواز در صدر مجلس می‌نشینند و اشعار را می‌خوانند و در برخی موارد، اشعار به صورت دسته‌جمعی خوانده می‌شود:

تمام انبیا می‌دوَن تمام اوصیا می‌دوَن
خود سَرورِ کل می‌دونِ خودِ ختمِ رُسل می‌دونِ
(گلاب‌زاده، ۱۳۹۰: ۶۰۵)

۲-۸-۴. چاووشی‌خوانی

یکی از انواع سروده‌های مذهبی مردم کرمان، چاووشی‌خوانی است. «چاووشی‌خوانی، نیز از آوازهای مذهبی و دینی که هنگام بدرقه و استقبال حاجیان و زائران عتبات و مشهد بوده است. پس از رسمی شدن مذهب شیعه، چاووشی‌خوانی جزو مناسک زائران شد و به شکل امروزی درآمد» (انوشه، ۱۳۸۱: ۵۰۳).

این مراسم که به دو صورت تک‌خوانی و جمع‌خوانی انجام می‌شده است، هنوز هم در برخی از آبادی‌ها و شهرهای کرمان رایج است. محتوای آن‌ها احساسات، عشق و دلدادگی، برآورده شدن حاجات، غم و اندوه سفر و مشکلات راه و مصائبی است که بر خاندان پیامبر(ص) گذشته است:

ما به نزد حضرت شاه خراسان می‌رویم با سر و جان در بر سلطان ایمان می‌رویم
عازمیم ای دوستان! ما به سوی کرب و بلا تا ببوسیم مرقدِ آن شهسوارِ سر جدا

۵. نتیجه

با توجه به گوناگونی مقام‌ها، ترانه‌ها و نغمات می‌توان به این نتیجه رسید که موسیقی و بومی‌سرودهای استان کرمان از نظر کیفیت و کمیت منحصر به فرد است و در ایران جایگاه ویژه‌ای دارد. با بررسی بیشتر ترانه‌ها مشخص می‌شود که سرایندگان آن‌ها باذوق، اما بی‌نام و نشان بوده‌اند و تنها در چند مورد، نام‌هایی چون «حسینا، مهدی و باقر» در برخی از ترانه‌ها آمده است. همچنین، از محتوای بعضی ترانه‌ها برمی‌آید که سرایندگان آن‌ها زنان بوده‌اند.

ترانه‌ها و ادبیات عامه کرمان، از شهری به شهر دیگر و از نسلی به نسل دیگر در گردش هستند. برخی از ترانه‌ها ترکیب ترانه‌های رایج در سایر نقاط کشور را دارد که از جای دیگر به کرمان رسیده و پس از تغییرات مختصر در آن‌ها، طی سالیان متمادی با لهجه و محیط زندگانی مردم کرمان ترکیب شده است و در مواردی نیز می‌توان گفت که دوبیتی خاص کرمان می‌باشد و در آن خطه سروده شده است.

در استان کرمان، اشعار و سرودهای عامه بر اساس مضمون و محتوای ترانه‌ها در هفت گروه جای می‌گیرند:

- اشعار سرور: شامل اشعاری است که در سرورهای خانوادگی و خصوصی ازجمله عروسی، تولد، شب‌نشینی، ختنه‌سوران به صورت فردی یا گروهی خوانده می‌شوند؛ ازجمله آبادو، خیلون، سرآسیابی، اجاق‌بوس، بیرقی و ...

- اشعار سوگ: شامل تمام سوگ‌سرودهایی است که در مراسم آیینی یا درگذشت نزدیکان و مرگ قهرمانان با اشعار و فرم‌های آوازی متفاوت برگزار می‌شود؛ ازجمله: غریبی‌خوانی، کردی‌خوانی، مورک‌خوانی، بیابانی و دیهو.

- اشعار کار: ترانه‌هایی که روستاییان و عشایر در فعالیت‌های اقتصادی ازجمله: چوپانی، دامداری، کشاورزی، قالی‌بافی و مشک‌زنی و ... می‌خوانند که می‌توان به ترانه «گل‌گشنیزو» (طلب باران)، «یشکی دوشکی» (ترانه قالی‌بافی) و منظومه «رز و میش» و «خال‌گردن» (ترانه چوپانی) اشاره کرد.

- اشعار عاشقانه: در کنار مضمون پربسامد عشق که حدود شصت درصد از اشعار انتخابی را دربر می‌گیرد و موضوع عشق دو دل‌داده مطرح است، مضامین دیگری، چون

عامه سروده‌های استان کرمان، انواع و درون‌مایه‌ها... _____ حلما محمودی امجری و همکاران

دوری، هجران، نوع دوستی نیز در اشعار دیده می‌شود و ترانه‌های نجماء، حسینا، نسایی و ... در این گروه جای می‌گیرند.

- اشعار حماسی: گونه‌ای از ترانه‌ها هستند که از نظر محتوا به مدح و توصیف قهرمانان ملی و منطقه‌ای اختصاص دارند و قصه‌هایی را بیان می‌کنند که مضمون‌هایی عاشقانه، روایی و حماسی دارند؛ از جمله ترانه‌های عیسی‌خان، گرامی‌خان، مهدی‌جان، گیسه‌گل، و مغول دختر.

- اشعار کودکان: شامل بازی‌ها، متل‌ها و لالایی‌هاست. از اشعار کودکان می‌توان به زپل زپل حنایی، ننه پیرزالو، جموجمو هویزه، سرگریزکو و اتلک تی تتلک اشاره کرد که هنوز اجرا می‌شوند.

- اشعار سرگرم‌کننده: این اشعار را برای تفنن و سرگرمی می‌خوانند؛ مثل فال‌سرود «چل بیتو» که در میان عشایر کرمان و نیز ازسوی زنان در شب یلدا اجرا می‌شود. از دیگر اشعار سرگرم‌کننده می‌توان به شعر پری‌جان یا پری‌خوانی اشاره کرد که آوازی است در شرح حال حسینا.

- اشعار مذهبی: آواهایی که در حالت‌ها و موقعیت‌های نیایشی و مراسم مذهبی اجرا می‌شوند. مولودی‌خوانی، چاووش‌خوانی، نوحه‌خوانی و تعزیه‌خوانی در سطح استان اهمیت بیشتری دارند.

جدول ۱: نام، قالب، حوزه جغرافیایی، درون‌مایه، کاربرد، مجریان و نحوه اجرای بومی سروده‌های کرمان

Table: Name, type, geographic, area, theme, function, characters, genre, and meter of local songs in Kerman

شعر	منطقه	نوع	درون‌مایه	کاربرد	مجریان	نحوه اجرا	وزن
اجاق بوس	کرمان	سرور	عروسی	بردن عروس از خانه پدر	زنان	آواز	عروضی
آبادو	کرمان	سرور	عروسی	تعریف عروس،	زنان	آواز و ساز	عروضی

			مدح، شکوه				
آیینو	کرمان، بردسیر	سرور	عروسی	شاد	زنان	آواز	عروضی
بیابانی	کرمان، کهنوج	کار	هنگام کار	عشق	دو یا چند زن یا مرد	دوخواه ی، آوازخو انان	عروضی
بیرقی	کرمان	سرور	عروسی	درخت کاشتن در خانه داماد	خانواده عروس	آواز	عروضی
پری جان	کرمان	عاشقانه ه	یادبود	وصف عشاق	همه	آواز	عروضی
چل بیتو	کرمان، سیرجان	فال	سرور، سرگرمی	عشق، شادی، مضامین اجتماعی	زنان	نمایشی	عروضی
چوپانی	سیرجان، شهربابک ، بافت، بردسیر	کار	گله‌داری و دامداری	اندوه درونی، بیان مشکلات	چوپانان	آواز و نی	عروضی
حجله گشون	کرمان	سرور	عروسی	حجله درآمدن عروس و داماد	خانواده داماد	آواز	عروضی
حنابندی	کرمان، جیرفت، کهنوج، بافت	سرور	عروسی، ختنه‌سورا ن	حنا بستن عروس و داماد و سوری	زنان	سازوآو از	عروضی
خیلون	کرمان	سرور	عروسی	دعوت از خانواده	خیلون، مردم	آواز	عروضی

عامه سروده‌های استان کرمان، انواع و درون‌مایه‌ها.. _____ حلما محمودی امجری و همکاران

			عروس				
درحمومی	کرمان	سرور	عروسی	آوردن عروس و داماد از حمام	زنانه	آواز و دایره	عروضی
سرآسیابی	کرمان	سرور	عروسی	آرد گرفتن از آسیاب برای عروسی	زنانه	آواز	عروضی
سرتراش	کرمان، جیرفت، کهنوج	سرور	عروسی	کوتاه کردن مو و ریش داماد	زنانه	آواز	عروضی
سراو	کرمان	سرور	عروسی	حمام بردن داماد	مردانه و زنانه	آواز	عروضی
شرمه	سیرجان	کار، فال	عروسی، کار	عشق، غربت، درد	خوانندگان	ساز و آواز	عروضی
غریبی خونی یا چاربتو	کرمان	سوگ	عزاداری	یادبود متوفی	همه	آواز	عروضی
قالی‌بافی	کرمان، راور، بافت	کار	قالی‌بافی	رنج کار	قالی‌بافان	آواز	عروضی / هجایی
کردی (کرتی خوانی)	کرمان	کار	کار، دلتنگی	عشق، غربت، درد	زنانه و مردانه	آواز و ساز	عروضی
مورد (مورک خوانی)	کرمان	سوگ	عزاداری	یادبود متوفی	زنانه	آواز	هجایی

پی‌نوشت‌ها

1. ro
2. bejâr
3. moreylâ
4. xeylun
5. sar-e ow
6. rabor

۷. کلاه سیاه

۸. عصر

۹. کردی خوانی

10. sarmeš
11. soquni
12. kahnuei
13. sarâvordi
14. deyhu
15. murkxâni
16. liku
17. bal
18. huy
19. berno

۲۰. می‌کوبند

۲۱. ایستاده

۲۲. تنها

۲۳. هم‌اندازه

۲۴. گنبد

منابع

- انوشه، ح. (۱۳۸۱). *فرهنگ‌نامه ادبی فارسی: دانشنامه ادب فارسی*. تهران: وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، سازمان چاپ و انتشارات.
- ایزدی، ز. (۱۳۹۴). *فرهنگ عامه کرمان*. کرمان: خدمات فرهنگی کرمان.
- آیینه‌نگینی، و. (۱۳۸۲). *فرهنگ گویش رابریافت*. کرمان: مرکز کرمان‌شناسی.
- آیینه‌حیدری، م. (۱۳۹۷). *ادبیات و فرهنگ ایل آیین‌های*. کرمان: مرکز کرمان‌شناسی.
- بختیاری، ع. (۱۳۷۸). *سیرجان در آیین زمان*. کرمان: مرکز کرمان‌شناسی.
- بلوردی، ز. م. (۱۳۹۶). *تاریخ و فرهنگ منطقه بلورد*. کرمان: مرکز کرمان‌شناسی با همکاری انتشارات ولی.

عامه سروده‌های استان کرمان، انواع و درون‌مایه‌ها... حلما محمودی امجری و همکاران

- پهلوان، ک. (۱۳۹۳). فرهنگ گفتاری در موسیقی ایران (استان‌های کرمان و یزد). تهران: آرون.
- توحیدی، ف. (۱۳۸۶). ترنم کویر (جستاری در موسیقی نواحی کرمان). کرمان: بی‌نا.
- توحیدی، ف. (۱۳۹۰). موسیقی نواحی استان کرمان. فرهنگ مردم ایران، ۲۷، ۸۵-۱۱۱.
- حسینی موسی، ز. (۱۳۹۵). بومی سروده‌های شهر بابک. کرمان: مرکز کرمان‌شناسی.
- ذوالفقاری، ح. (۱۳۸۶). انواع بومی سروده‌های خراسان. جستارهای ادبی، ۱۴، ۱۲۷-۱۵۴.
- ذوالفقاری، ح. (۱۳۹۴). خوانندگان و نوازندگان محلی؛ حافظان ترانه‌های ملی. پژوهش‌نامه ادب غنایی، ۲۴، ۱۳۳-۱۵۰.
- ذوالفقاری، ح. (۱۳۹۴). کاربرد و ویژگی دوبیتی در انواع ادبیات منظوم عامه. ادب‌پژوهی، ۳۲، ۶۳-۹۵.
- ذوالفقاری، ح. (۱۳۹۵). انواع بومی سروده‌های خراسان. جستارهای ادبی، ۱۹۴، ۱۲۷-۱۵۴.
- ذوالفقاری، ح.، و احمدی کمریشی، ل. (۱۳۸۸). گونه‌شناسی بومی سروده‌های ایران. ادب‌پژوهی، ۱۷، ۱۴۳-۱۷۰.
- رضاپور، ف.، رهجو، م.، و حسینی، ح. (۱۳۹۶). مردم‌نگاری شهرستان رفسنجان. رفسنجان: سورمه.
- روح‌الامینی، م. (۱۳۶۹). جستاری مردم‌شناختی از منظومه درخت آسوریک. در هفتاد مقاله. گردآوری ی. مهدوی، و ا. افشار. تهران: اساطیر. صص ۳۲۳-۳۳۶.
- ریاحی، ف.، و رادمنش، ع.م. (۱۳۹۸). تحلیل ساختار قافیه و ردیف در سروده‌های بومی کرمانی شهرستان شهر بابک. زبان‌های محلی، ۱، ۵۳-۷۰.
- طباطبایی اردکانی، م. (۱۳۸۱). فرهنگ عامه اردکان. تهران: شورای فرهنگ عمومی یزد.
- عزیزی، م. (۱۳۸۳). تاریخ و فرهنگ شهر بابک. کرمان: مرکز کرمان‌شناسی.
- علی توکلی، ز. (۱۳۹۴). ادبیات و فرهنگ عامه امجز. پایان‌نامه کارشناسی ارشد. دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه پیام‌نور جیرفت.
- علیمرادی، م. (۱۳۹۱). لیکوها، کوتاه‌ترین سروده‌های شفاهی ایران. کرمان: نون.
- فتحی، پ. (۱۳۸۷). دیوان اشعار. هفته‌نامه رودبار زمین، ۴۳۰، ۴.
- کوهی کرمانی، ح. (۱۳۴۵). هفتصد ترانه از ترانه‌های روستایی ایران. تهران: کتابخانه ابن‌سینا.
- گلاب‌زاده، ع.م. (۱۳۹۰). زن کرمانی، روشنای زندگانی. کرمان: ولی.
- لریمر، دل. (۱۳۵۳). فرهنگ مردم کرمان. به کوشش ف. وهمن. تهران: بنیاد فرهنگ ایران.
- مؤید محسنی، م. (۱۳۸۶). فرهنگ عامیانه سیرجان. کرمان: مرکز کرمان‌شناسی.

مؤید محسنی، م. (۱۳۹۲). مضامین ترانه‌های محلی؛ مطالعه موردی ترانه‌های سیرجان. فرهنگ مردم/ایران، ۳۲، ۱۸۳-۲۰۰.

مؤید محسنی، م. (۱۳۹۸). ترانه‌های سیرجان. کرمان: مرکز کرمان‌شناسی با همکاری بنیاد ایران‌شناسی.

نظری، غ. (۱۳۹۰). بررسی عناصر اقلیمی در شعر شاعران محلی سرای جنوب کرمان. پایان‌نامه دانشگاه هرمزگان.

نقوی، ا. (۱۳۸۵). فرهنگ گویش گوغریافت. کرمان: مرکز کرمان‌شناسی.

وکیلان، ا. (۱۳۸۳). متل‌ها و افسانه‌های ایرانی. تهران: سروش.

References

- Alimoradi, M. (2012). *Likas: the shortest oral poems in Iran* (in Farsi). Nun.
- Ali Tavakoli, Z. (2015). *Literature and popular culture*. Master Thesis. Faculty of Literature and Humanities, Payame Noor University, Jiroft.
- Anousheh, H. (2002). *Persian literary dictionary: Encyclopedia of Persian literature* (in Farsi). Ministry of Culture and Islamic Guidance, Printing and Publishing Organization.
- Ayneh Heydari, M. (2018). *Literature and culture of the mirror tribe* (in Farsi). Kerman Studies Center.
- Ayneh Negini, W. (2003). *The dialect culture of Rabar Baft* (in Farsi). Kerman Studies Center.
- Azizi, M. (2004). *History and culture of Shahrababak* (in Farsi). Kerman Studies Center.
- Bakhtiari, A. (1999). *Sirjan in the mirror of time* (in Farsi). Kerman Studies Center.
- Bluordi, Z. M. (2017). *History and culture of Bloord area* (in Farsi). Kerman Studies Center in Collaboration with Vali Publications.
- Fathi, P. (2008). Poetry Divan. *Rudbar Zamin Weekly*, 430, 4.
- Golabzadeh, M. A. (2011). *Kermani woman: the light of life* (in Farsi). But.
- Hosseini Musa, Z. (2016). *Native songs of Shahrababak* (in Farsi). Kerman Studies Center.
- Izadi, Z. (2015). *Kerman public culture* (in Farsi). Kerman Cultural Services.
- Koohi Kermani, H. (1966). *Seven hundred songs from rural Iran* (in Farsi). Ibn Sina Library.
- Larimer, D. L. (1974). *Culture of the people of Kerman* (edited by Fereydoon Wahman). Iranian Culture Foundation.
- Moayed Mohseni, M. (2007). *Sirjan folk culture* (in Farsi). Kerman Studies Center.
- Moayed Mohseni, M. (2013). Themes of local songs; A case study of Sirjan songs. *Culture of the Iranian people*, 32, 183-200.
- Moayed Mohseni, M. (2019). *Songs of Sirjan* (in Farsi). Kerman Studies Center in collaboration with the Iranian Studies Foundation.

- Naqvi, A. (2006). *Gogharbaft dialect culture* (in Farsi). Kerman Studies Center.
- Nazari, G. (2011). *A study of climatic elements in the poetry of local poets in the south of Kerman*. MA Thesis of Hormozgan University, Hormozgan, Iran.
- Pahlavan, K. (2014). *Speech culture in Iranian music (Kerman and Yazd provinces)* (in Farsi). Arun.
- Rezapour, F., Rahjoo, M., & Hosseini, H. (2017). *Ethnography of Rafsanjan city* (in Farsi). Surmeh.
- Riahi, F., & Radmanesh, A.M. (2019). Analysis of rhyme and line structure in Kermani native poems of Shahrbabak city. *Local Languages*, 1, 53-70.
- Ruholamini, M. (1990). An anthropological study of the Assyrian tree system. In Y. Mahdavi and A. Afshar, *Seventy articles* (pp. 323-336). Myths.
- Tabatabai Ardakani, M. (2002). *Ardakan public culture* (in Farsi). Yazd Public Culture Council.
- Towhidi, F. (2007). *Tarnam Kavir (research in the music of Kerman regions)* (in Farsi). Bina.
- Towhidi, F. (2011). Music of Kerman province (in Farsi). *Culture of the Iranian People*, 27, 85-111.
- Vakilian, A. (2004). *Iranian motels and legends* (in Farsi). Soroush.
- Zolfaghari, H. (2007). Native types of Khorasan hymns. *Literary Essays*, 84, 127-154 .
- Zolfaghari, H. (2015a). Local singers and musicians: preservers of national songs. *Journal of Lyrical Literature*, 24, 133-150.
- Zolfaghari, H. (2015b). Application and characteristics of couplets in various types of popular poetry literature. *Literature Research*, 32, 63-95.
- Zolfaghari, H. (2016). Types of Khorasan folk songs. *Literary Essays*, 194, 127-154.
- Zolfaghari, H., & Ahmadi Kamarpashti, L. (2009). Typology of Iranian's anthems. *Literature Research*, 7 & 8, 143-170.

